

ΧΑΒΙΑΡΙ*

Ἐν τῷ τελευταίῳ τεύχει τῶν Πρακτικῶν τῆς ἐν Βερολίνῳ Ἀνθρωπολογικῆς ἐταιρείας (Verhandlungen der Berliner Gesellschaft f. Anthropologie u. s. w.) ἐδημοσιεύθη μακρὰ πραγματεία ὑπὸ W. Joest περὶ τῆς ἐτυμολογίας τῆς λέξεως χαβιάρι. Ὁ συγγραφεὺς πρὸς ἐξεύρεσιν τῆς ἀγνώστου ἐτυμολογίας τῆς λέξεως πραγματεύεται ἐν ἐκτάσει περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς διαδόσεως τοῦ ἐδέσματος τούτου, καὶ ἀναδιφῶν τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ παραθέτει περικοπὰς σπανίων καὶ δυσσευρέτων βιβλίων, ἐν οἷς τὸ πρῶτον, ὡς νομίζει, γίνεται μνεία αὐτοῦ. Κοινῶς πιστεύεται ὅτι ἡ λέξις χαβιάρι εἶναι ταταρικὴ· ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἀνακριδέστατον, διότι οἱ ἰχθύες, ἐξ ὧν παράγεται τὸ χαβιάριον, καλοῦνται ταταριστὶ οὐλδουκλυβαλύκ, ἤτοι ἰχθύες μὲ οὐλδουκ καὶ βάλυκ· δὲ ἡ λέξις χαβιάρι πορτογαλιστὶ καὶ ἰσπανιστὶ Caviar ἢ Cabiale, ἱταλίστ. Caviale, καλλιστ. γερμανιστ. κλπ. Caviar, πολωνιστ. Kaviar, ἀρμενιστ. καὶ τουρκιστ. χαβιάρ) δὲν ἀπαντᾷται εἰς τὰς γλώσσας τῶν λαῶν τῶν εἰκούντων εἰς τοὺς τόπους τῆς παραγωγῆς αὐτοῦ, ἀλλ' εἰς τὰς τῶν λαῶν τῶν προμηθευομένων αὐτὸ διὰ τοῦ ἐμπορίου· ρωσιστὶ π. χ. καλεῖται ikta, δι' ὁμοίας δὲ λέξεως δηλοῦται καὶ ἐν ἄλλαις σλαβικαῖς γλώσσαις πλὴν τῆς πολωνικῆς. Πιθανῶς, κατὰ τὸν συγγραφέα, τὸ ἔδεσμα ἦτο γνωστὸν εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας, τοὺς Ρωμαίους καὶ εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς· ἀλλ' οὐδεμίαν ρητὴν μαρτυρίαν περὶ τούτου ἔχομεν πλὴν τῶν παραδεδομένων ἡμῖν ὑπὸ ἀρχαίων συγγραφέων περὶ ταρίχου, ὅστις ἀμφίδολον ἂν ἦτο αὐτὸ τὸ χαβιάριον, καὶ δυσεξηγήτου τινὸς χωρίου τοῦ ἱατροῦ Διφίλου παρ' Ἀθηναίῳ, ἐν ᾧ λόγος γίνεται περὶ ὧν τῶν ἰχθύων καὶ τῶν ταρίχων, ἅτινα γίνονται εὖστομα, μετὰ ἄλῳν σθεσθέντα καὶ ἐποπτηθέντα· ἐκ τῶν μετὰ τὸν Ἀθήναιον συγγραφέων οὐδεὶς ἀναφέρει ὡς ἰχθύων ὡς ἔδεσμα. Τὸ πρῶτον δὲ γίνεται μνεία οὐ μόνον τοῦ ἐδέσματος, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς λέξεως ἐν τῇ διατριβῇ De honesta voluptate τοῦ Βαρθολ. Πλατίνου ἐκδοθείσῃ ἐν Ἀργεντοράτῳ τῷ 1470, μικρὸν δὲ πρὸ τοῦ ἔτους τούτου γραφείσῃ Ἐν αὐτῇ ἀναγινώσκομεν· «Conditum quod Caviare vocant.» Εἰτα δὲ μεταγράφει ὁ συγγραφεὺς τὰς περικοπὰς καὶ ἄλλων νεωτέρων τούτου βιβλίων μέχρι τοῦ δεκάτου ἐδδόμου αἰῶνος, ἐν

*) Ἐδημοσιεύθη ἐν Ἑστίᾳ εἰκονογραφημένῃ 1890 Δελτίον ἀρ. 32.

οἷς φέρεται ἡ λέξις. Συμπεραίνει δ' ὅτι τὸ πρῶτον ἐγένετο χοήσις τῆς λέξεως χαβιάρι ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐκ τῆς ἰταλικῆς τὴν παρέλαβον αἱ ἄλλαι εὐρωπαϊκαὶ γλῶσσαι καὶ ἡ ἀρμενικὴ καὶ ἡ τουρκικὴ. Ἐπλάσθη δ' ἡ λέξις ἐκ τῆς Κάφας, τοῦ ἐπιχωρίου ὀνόματος τῆς ἐν Πόντῳ πόλεως Θεοδοσίας, ὅπου ὑποθέτει ὁ συγγραφεὺς ὅτι ἦτο κυριώτατον κέντρον τοῦ ἐμπορίου τοῦ χαβιαρίου. Ὅθεν κατὰ ταῦτα χαβιάριον ὀνομάζει τὸ εἶδος, τὸ ὅποιον ἐκ τῆς Κάφας ἐπρω-ηθεύοντο, ὡς λέγομεν ρωσικὸν τέϊον τὸ ἐκ Σινικῆς διὰ Ρωσίας ἐρχόμενον τέϊον καὶ ἰσπανικὸν πέπερι τὸ διὰ τῆς Ἰσπανίας κομιζόμενον ἄμερικανικὸν καὶ πλεῖστα ἄλλα παραπλήσια.

Τὰ πορίσματα ταῦτα τῶν ἐπιπόνων ἐρευνῶν τοῦ γερμανοῦ συγγραφέως φαίνονται ἡμῖν βεδιασμένα καὶ ἤκιστα ἀκριβῆ. Ὅτι τὸ πρῶτον παρ' Ἰταλῶν συγγραφεῖ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος γίνεται μνεῖα χαβιαρίου ἢ ψοταρίχου εἶναι ἀντικρὺ ἐσφαλμένον· τὸ μὲν αὐγοτάραχον (τὸ ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς γλώσσαις ἐκ τῆς ἐλληνικῆς ταύτης λέξεως παραφθαρὲν εἰς boutargue) ἀναφέρεται ἐν τῇ περὶ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου διηγήσει τοῦ Ψευδοκαλλισθένους (ἧς τινα χειρόγραφα εἶναι παλαιότερα τοῦ Ι' αἰῶνος) κακοζήλως ἐξελληνισθὲν εἰς αὖον τάριχον (Β', 4 σ. 91 ἐκδ. Le Grand). Τοῦ δὲ χαβιαρίου ἀμφότερα τὰ εἶδη, καὶ τὸ κόκκινον καὶ τὸ μαύρον, ἀκριδέστατα περιγράφει ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος, ἀκμάσας περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΒ' αἰῶνος. «Ὅα ἰχθύων τεταραγμένα γένετα αὐτὰ ἐκτέρειν, ὅσα τε εἰς Δυάδα πλακῶδον παρασκευαίται παραυγάζοντα εἰς ὑπερύψωτον καὶ ἐπὶ ἀρρίχων μέλανα κέχυνται σωρηδόν, ὧν χορηγὸς ἐκ τῶν βουρῶν πρὸς ἄλλοις τόποις καὶ ὁ εἰς τὸν Εὐξείνιον ἐκβάλλων Τάναϊς.» Ὅτι δὲ μόνον τοῦ ἐδέσματος ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ τημερινοῦ ὀνόματος γίνεται μνεῖα παρ' ἐτέρῳ συγγραφεῖ τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, τῷ ποιητῇ Πτωχοπροδρόμῳ. Ἐν τῇ σατίρᾳ τῶν ἡγουμένων μυκτηρίζων οὗτος τοὺς ἀγίους πατέρας, οἵτινες φιλοτιμοῦνται νὰ τηρῶσιν αὐστηρὰν νηστείαν κατὰ τὴν Τετράδα καὶ τὴν Παρασκευὴν, ἀναγράφει μακρὸν κατάλογον τῶν ἐδεσμάτων αὐτῶν, νηστησίμων μὲν πάντων, ἀλλὰ ἀφθόνων καὶ ἐκλεκτῶν.

Ἰχθὺν γὰρ οὐκ ἐσθίουσιν, ἀναῖ, ποσῶς ἐνταῦθα,
εἰ μὴ ψωμίτσιν καὶ κρασίῳ, ἵστακοὺς καὶ ὠρεὰ παχούρια,
κακραδιδίτσας ἐκξεστάς, τηγάνου κακριδίτσας,
καὶ λαχανίτσιν καὶ φακὴν με ἐστρειδομουδίτσιν,
μετὰ τῶν ἄλλων, δέσποτα, κτένια καὶ σουλήνας,
καὶ φαδατίτσιν ἄλεστόν, ὀρύζιν με τὸ μέλιν,
φασόλια ἐξοφθάλμισα, ἐλαίτσας καὶ χαβιάριν
καὶ πορινὰ αὐγοτάραχα διὰ τὴν ἀγορεξίαν κτλ. 1)

Ὅτι δὲ μεγάλη ἐγένετο κατανάλωσις τοῦ χαβιαριοῦ ἐν Κωνσταντινου-

1) *Le Grand Bibliothèque grecque vulgaire* τ. I σ. 64, 88, Γ' 274 καὶ τ. 60 ed. Henseling et Pernot.

πόλει κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πτωχοπροδρόμου κατὰρχίνεται· καὶ ἐκ τούτου, ὅτι εἰς τὰ αὐτὰ ποιήματα μνημονεύονται καὶ χαβιαροποῦλοι, ἦτοι ἔμποροι μόνον χαδιαρίου ἢ πρὸ πάντων χαδιάριον πωλοῦντες¹).

Πρόδηλον ἐκ τούτου ὅτι ἡ παλαιστάτη μνεία τοῦ χαδιαρίου δὲν εἶναι ἡ παρὰ τῷ Ἰταλῷ Πλατίνῳ, ὡς ἰσχυρίζεται ὁ γερμανὸς συγγραφεὺς, ἀφ' οὗ δύο τοῦλάχιστον αἰῶνας πρὸ τούτου ἐγίνωσκον καὶ τὸ πρᾶγμα καὶ τὴν λέξιν βυζαντινοὶ συγγραφεῖς. Ὅθεν καὶ τὸ συμπέρασμα αὐτοῦ περὶ διαδόσεως τῆς λέξεως ἐκ τῆς ἰταλικῆς πίπτει ἀφ' ἑαυτοῦ. Εὐλογώτερον δ' εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν ἀφ' οὗ πολλῷ πρὸ τῶν Ἰταλῶν Ἕλληνες ἐμπορεύοντο τὸ χαδιάριον καὶ ἡ χρῆσις αὐτοῦ ἦτο κοινὴ ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἡ δηλοῦσα τοῦτο λέξις ἐλληνική, ὅτι καὶ ἐκ τῆς ἐλληνικῆς παρελήφθη εἰς τὰς ἄλλας γλώσσας καὶ τοσοῦτον μάλλον καθ' ὅσον ἐν τοῖς τόποις τῆς παραγωγῆς ἄλλης λέξεως ἐγίνετο χρῆσις, ἣν δὲν ἐδανείσθησαν οἱ Ἕλληνες προτιμήσαντες νὰ πλάσωσιν ἀντὶ ταύτης νέαν ἐλληνικὴν λέξιν. Ταύτης δὲ πιθανωτάτην ἐτυμολογίαν νομίζομεν τὴν ἀπὸ τοῦ αὐγάριον, ὑποκοριστικοῦ τοῦ αὐγόν· ἡ δὲ παραφθορὰ τοῦ αὐγάριον εἰς χαδιάριον ἢ αὐγάριον δὲν φαίνεται πολὺ μεγάλη οὐδὲ ἀντικειμένη πρὸς τοὺς γλωσσικοὺς αἰῶνας, ὅταν ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἐν τισιν ἐλληνικαῖς διαλέκτοις (ὡς ἐν τῇ κυπριακῇ) τὸ αὐγόν λέγεται ἀδκόν, καὶ ἡ κατὰ μετάθεσιν τράχη· τὸ αὐγάριον εἰς χαδιάριον ἦτο ἐκτετατόν, καὶ ὅτι τὸ συγγένος τοῦ χαδιάριον αὐγάριον ὑπάρχει πολλὰ θεινότερα παθήματα διαστραφέν ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς γλώσσαις εἰς boutargue ἢ butarchi.

1) Σ. 60. 80 Legrand, Γ' 208 σ. 17 Hesselung et Pernot. Καὶ ἐπίθετον χαβιαροκαταλύτης παρὰ τῷ αὐτῷ ποιητῇ (Γ' 93) καὶ «τορνασιοῦ χαδάριν» (Γ' 83) εἰς δόλωσιν αὐτελοῦς ἐμπορεύματος.